

Význam antického dědictví v dějinách evropské civilizace a v naší současnosti

Při školní výuce se nepochybně v různých předmětech seznamujete s různými aspekty antických dějin a kultury a máte také možnost získat povědomí o tom, jaký význam měla antika v minulosti pro formování evropské civilizace, i o tom, že i v dnešní době její dědictví stále hraje v našem životě poměrně důležitou roli. Přesto si však leckdy nejsme vědomi toho, že mnohé v naší přítomnosti má své kořeny ve starověku a že nám to bylo zprostředkováno přes dlouhá staletí, která nás od starověku dělí. K poklesu zájmu o antické dědictví nesporně přispívá zejména ta skutečnost, že jsme zahlceni stále novými poznatky, které jsou bezpochyby pro praktický život daleko důležitější. Tradiční klasické vzdělání, které bylo dříve na gymnáziích důležitou součástí vzdělávání, nové nároky naší přítomnosti odsouvají do pozadí. To samo o sobě není ničím novým, protože už v 80. letech 19. století profesor Univerzity Karlovy Josef Král kritizoval na sjezdu profesorů středních škol pokles úrovně klasického vzdělání v důsledku rozvoje přírodních věd. S podobnými nářky se setkáváme i v době předválečné Československé republiky, kdy si klasické jazyky podržely ve výuce na gymnáziích významné postavení, avšak tento stav se výrazně změnil po roce 1948, kdy bylo klasické vzdělání značně omezeno, čehož důsledky lze pocítovat dodnes.

Za dva základní pilíře evropské civilizace bývají obvykle pokládány antika a křesťanství, nutno ovšem dodat, že rané křesťanství se šířilo v antickém světě a bylo jím záhy významně ovlivněno. Co se týče pojmu antika, obecně pod ním dnes rozumíme zhruba 1500 let trvající období řecké a římské civilizace (od přelomu 2. a 1. tisíciletí př. Kr. až po 5. století po Kr.), která se rozvíjela na rozsáhlých územích v Evropě až po Rýn a Dunaj, v severní Africe a v Asii až po povodí řeky Indu. Celé toto dlouhé období spojuje relativně ucelené směřování v myšlení i umění, které dalo vzniknout hodnotám, jež se staly základem dalšího evropského vývoje. Přesto se však antický svět vnitřně v různých dobách a oblastech značně odlišoval a spojovaly se v něm vlivy různého původu, které byly často ve vzájemném rozporu. Pestrost antického dědictví je zcela patrná z bohatého materiálu, který se nám dochoval. Musíme si však být vědomi toho, že náš obraz antiky je výsledkem dlouhé recepce minulých staletí, která antické dědictví přebírala, hodnotila a využívala vždy v závislosti na svých potřebách a v souladu s celkovou dějinnou i duchovní situací vlastní přítomnosti. Tento proces začal už hluboko v antice, v helénistické době, a pokračovala v něm všechna další období, která se s antickým dědictvím vyrovnávala. Každá doba přistupovala k antice s vlastními kritérii, zdůrazňovala či potlačovala některé aspekty jejího odkazu, takže její obraz se v průběhu doby stále proměňoval. A můžeme říci, že tento stav trvá vlastně až do naší přítomnosti. Platí tedy, že naše doba přejímá z antického dědictví ty ideje a hodnoty, které nás stále mohou oslovit, které mají - možno říci - nadčasovou platnost, neboť se dotýkají bytostných otázek postavení člověka ve světě či vzájemných vztahů v lidské pospolitosti. Vedle toho, jak jsem již naznačil, tvoří značná část antického dědictví každodenní součást našeho života, aniž bychom si toho byli vědomi. Pochopitelně mnohé z toho, co z antiky přežilo až do našich dnů, je pouze předmětem vědeckého zkoumání a pro širší okruh zájemců je již mrtvou záležitostí, avšak ta skutečnost, že antické dědictví oslovovalo naše předky v minulosti a dnes oslovuje i nás, svědčí o jeho životnosti a významu pro naši dobu.

Jak již bylo řečeno, antická civilizace, vytvořená především Řeky a Římany, ale také helénizovanými či romanizovanými příslušníky jiných starověkých národů, představuje relativně homogenní celek. Ve srovnání s jinými civilizacemi starověkého světa je pro ni příznačný ten rys, že jak v Řecku, tak v Římě vyrostla z drobných městských států, v nichž se všichni svobodní občané podíleli na správě věcí veřejných (*polis, res publica*). A

právě tato okolnost ji výrazně odlišila od jiných starověkých civilizací, kde převládaly monarchie, které potlačovaly iniciativu obyvatel a činily z nich nástroje své vlastní vůle. Oproti tomu v antickém světě jsou důležitými faktory ve společnosti odpovědnost a nutnost samostatného rozhodování. Ty vedly k rozvoji individualismu provázeného praktickým, racionálním myšlením i vyspělou duchovní a uměleckou tvorbou. To přispělo i ke vzniku politiky ve vlastním slova smyslu, to jest takové, kdy jeden názor nelze zcela oktrojovat bez ohledu na názory ostatních. Tento typ rozhodování o záležitostech politické pospolitosti vznikl v archaické době v Řecku v podmínkách, kdy v *poleis* neexistovaly tak propastné sociální rozdíly jako v orientálních despociích. Ostatně tento rys řeckého politického uspořádání, jehož vyvrcholením byla athénská demokracie, je stále živou součástí antické tradice.

Kořeny rozvoje antické kultury musíme hledat především v Řecku, musíme si při tom být ovšem vědomi toho, že sami Řekové byli v mnohém zavázáni starším kulturám Předního východu. Mezi důležité rysy řeckého ducha, které daly řecké kultuře její svébytný charakter a působily i v dalších dobách, patří především značná soutěživost, hovoříme o tzv. agonálním duchu řecké společnosti, jenž se projevoval ve snaze vyniknout nad ostatní. Jeho nejznámějším projevem jsou nesporně sportovní soutěže konané v Olympii, v Delfách i jinde. I zde nás Řekové velmi ovlivnili – byla obnovena tradice konání olympijských her.

Dalším význačným rysem je to, že v Řecku nenabyla zásadního vlivu kněžská vrstva a že v důsledku poznávání náboženských představ okolních národů během velké řecké kolonizace záhy došlo k zpochybnění tradičního mýtického obrazu světa a ke vzniku filosofického myšlení – i v této oblasti jsme dědici Řeků.

Řekové rozvíjeli i řadu literárních žánrů, jejichž tradice sahá až do současnosti. Těž vytvořili umělecká díla, která se od dob renesance stala příkladem napodobování a byla velice obdivována.

Řekové přispěli zásadně k rozvoji umění a myšlení v řadě oblastí, Římané byli spíše jejich žáky - ostatně již římský básník Horatius v jednom ze svých *Listů*, věnovaném císaři Augustovi, píše, že „zdolalo zdoané Řecko zas drsného vítěze a své umění v rolnické Latium vneslo“ (*Epist.* II,1, 156 n.). Vyspělá římská kultura se tedy vytvořila především pod řeckým vlivem, leckdy byli Římané spíše eklektickými kompilátory, jako je tomu převážně ve filozofii, jinde dokázali na základě řeckých podnětů vytvořit svrchovaná umělecká díla, jako např. básníci Augustovy doby. Oblastí, v níž se tvůrčí duch Římanů - na rozdíl od Řeků - projevil naplno, bylo právní myšlení. Zásadní důležitost měla také myšlenka římského impéria (*imperium Romanum*), která se ukázala jako velmi inspirativní i v pozdějších dobách. Projevuje se v ní idea kulturního universalismu, která má ovšem kořeny již v helénistickém kosmopolitismu.

Pro poznání toho, jak antická tradice působila v pozdějších staletích evropského vývoje a jak působí i dnes, je nezbytné ukázat si, kdy se objevuje soustavnější zájem o vlastní kulturu minulých dob již v antice a jakými cestami se s antickým dědictvím od středověku seznamovala západní Evropa. Se soustavnější reflexí literárního odkazu minulosti se setkáváme již v době helénismu, kdy zejména alexandrijští učenci vytvořením kánonů jednotlivých žánrů značně ovlivnili to, která díla archaické a klasické doby se nám dochovala. Později v císařské době se zase normou jazyka vyšší literatury stal attický dialekt, což vedlo k tomu, že se ve větší míře dochovala díla psaná právě v tomto dialektu, jelikož od této doby až po konec byzantského období byl základem školní výuky. K selekci řeckého odkazu značnou měrou přispěli pochopitelně Římané a především - na řeckém východě i na latinském západě - křesťanství.

Římané již v rané době zřejmě prostřednictvím Etrusků převzali řecké písmo a později převzali mnohé z řecké kultury. V dílech římských autorů (kupř. Plinia Staršího) období se nám uchovalo mnoho materiálu

převzatého z řeckých předloh, které jsou pro nás samy o sobě často ztraceny. Mnohá z těchto děl přežila do středověku, kdy byla pilně zkoumána a studována. Pro zprostředkování antického dědictví měla zásadní význam některá díla, která vznikla v pozdní antice, resp. na přelomu k středověku - patří mezi ně mj. spis *O sňatku Filologie a Merkuria* (tj. božského ducha) z 1. poloviny 5. století, jehož autorem je Martianus Capella. Ten zde probral pozdně antický systém tzv. *septem artes liberales* (sedm svobodných umění), jenž se stal základem vzdělání ve středověké křesťanské Evropě. Neméně významným dílem je encyklopedie zvaná *Etymologie*, jejíž autor, učený sevillský biskup Isidor, žil na přelomu 6. a 7. století.

Bezprostředním zprostředkovatelem antického řeckého dědictví dalším staletím se stala Byzance, kde se uchovala značná kulturní kontinuita se starší pohanskou dobou, neboť díla starých autorů zde stále sloužila jako základ školní výuky a byzantští učenci a teologové se živě zabývali studiem starých pohanských textů, které byly pokládány za vzory hodné napodobení. Praktické ohledy vedly k tomu, že se v byzantském prostředí uchovalo mnoho poznatků ze speciálních věd, z lékařství, vojenství či zemědělství. Zcela zásadní význam mají dvě velké právní kodifikace, kodex Theodosia II. (1. polovina 5. století) a zejména Justiniánův kodex ze 6. století. Rozvoj vzdělanosti pokračoval až do zániku byzantské říše a mnozí byzantští učenci již od 14. století působili na západě v Itálii, kde šířili znalost řečtiny a řecké literatury.

Vedle Byzance měl na uchování řeckého dědictví nemalou zásluhu svět islámu, který hojně čerpal z tradice řecké kultury. Přes aramejštinu se pak rozšířila znalost děl řeckých filozofů, lékařů, matematiků či astronomů v islámském prostředí. Prostřednictvím islámu na Pyrenejském poloostrově získala mnohé podněty i západní latinská civilizace ve středověku (mezi významné osobnosti patří např. lékař Ibn Sina, autor *Kánonu medicíny*, známý v Evropě pod jménem Avicenna, či komentátor Aristotela Ibn Rušd, známý jako Averroes).

Soustředíme-li se především na antické tradice ovlivňující vývoj západoevropské kultury, byl pro ni dlouho určující vliv zprostředkovaný latinsky psanými díly, v nichž se ovšem uchovalo i mnohé původem z řeckého prostředí. Znalost řečtiny nebyla ve středověku na latinském západě příliš rozšířená. Zprostředkování řeckého kulturního dědictví z islámského světa a především z Byzance je v tomto ohledu až druhotné, i když zároveň velice důležité. Jak je patrné ze zmínky o Isidorovi ze Sevilly, hlavním prostředím, v němž se znalost antické tradice udržovala, byla církev, zejména prostředí klášterů, dlouhou dobu výhradně klášterů benediktinského řádu, založeného roku 529 Benediktem z Nursie.

Už ve středověku se setkáváme s obdobími zvýšeného zájmu o antickou vzdělanost, je to tzv. karolinská renesance v době vlády Karla Velikého, který velmi podporoval vzdělání a usiloval o plodnou syntézu křesťanství s antickou tradicí. Ve 12. století vznikaly nejstarší univerzity a zvýšil se zájem o studium antických textů (římské právo a lékařské umění). V období scholastiky se stal vrcholnou autoritou Aristotelés, jak je patrné mj. z díla Tomáše Akvinského.

Plný obrat k antice přináší humanismus a renesance, které vznikly ve 14. století v Itálii, kde se asi nejvíce udrželo povědomí o slavné římské minulosti, a odtud se šířily za Alpy do dalších částí Evropy. Byly studovány a tiskem vydávány texty antických autorů, humanisté se zabývali i duchovním odkazem antických autorů.

S novým, prohloubeným zájmem o antické dědictví se setkáváme zejména v 18. století, kdy v Německu vzniká tzv. novohumanismus. Hlavní postavou tohoto hnutí byl Johann Joachim Winckelmann, zakladatel klasické archeologie a velký znalec antického umění. Zejména řecké umění pokládal za nedostižný vzor - vznik klasicismu, který se stal významným uměleckým směrem. Mezi další významné osobnosti novohumanismu patří

zejména Wilhelm von Humboldt, jenž propagoval ideu vzniku klasického gymnázia, jež se pak stalo základem středoškolského vzdělávání v Německu i v dalších zemích. Novohumanisté kladli daleko větší důraz na řeckou kulturu - ta podle nich byla původní, římská je odvozená.

Antika silně působila i v jiných zemích, zvláště intenzivní byla její recepce ve Francii, kde myšlenky Velké francouzské revoluce čerpaly v mnohém inspiraci z idealizovaných poměrů římské republiky, Ciceronovo „blaho lidu budiž nejvyšším zákonem“ se mělo stát jedním z pilířů nové francouzské společnosti. Oproti tomu pro císaře Napoleona byl vzorem Augustus, v napoleonské době se antické vzory projevovaly výrazně v malířství, sochařství a architektuře (empír).

Reakcí na idealizaci antiky, ať už řecké či římské, byl od sklonku 18. století příklon k přísně vědeckému zkoumání antického světa ve všech jeho aspektech, tj. studium jazyka, literatury, dějin, náboženství atd. Konstituovaly se také nové pomocné disciplíny, epigrafika, papyrologie a další. Centrem této přísné, pozitivistické vědy bylo opět Německo, ale nejen ono.

V dnešní době je povědomí o kořenech evropské civilizace a o její svébytnosti u velké části populace na výrazném ústupu. To ovšem neznamená, že tyto starobylé kořeny zmizely, pouze si je leckdy neuvědomujeme. Dědictví antiky je velice bohaté a rozsáhlé, takže následující výklad se nutně musí omezit pouze na stručný nástin alespoň hlavních oblastí, v nichž je antická tradice stále živá a podržuje si svůj význam.

Důležitou složkou antického dědictví jsou především oba klasické jazyky, řečtina a v ještě větší míře latina. Latina sehrála ve vývoji západní Evropy klíčovou roli - po celý středověk byla živým, vyvíjejícím se mezinárodním jazykem, především jazykem církve. Tento vývoj ustrnul s příchodem humanismu, který za vzor ustavil latinu Ciceronovy doby. I v dalších staletích byla latina jazykem vzdělavců, žila v církvi a na univerzitách, někde byla i úředním jazykem - v Uhrách do roku 1848. V dnešní době se již latiny aktivně takřka neužívá, přežívá mj. v universitních sponzích a diplomech či občas ve slavnostní liturgii katolické církve, jejíž úřední řeči stále zůstává. Živou znalost latiny udržují nepočtené skupinky nadšenců, kteří se sdružují v různých organizacích, které rozvíjejí i mezinárodní spolupráci. Existují i současní básníci, skládající své verše v latině, či překládající z národních jazyků do latiny - kupř. u nás Eugen Brikcius.

Význam latiny tkví i v tom, že je základem románských jazyků, italštiny, francouzštiny a dalších, takže její znalost může velice usnadnit zvládnutí těchto jazyků. Latinská slovní zásoba ostatně může napomoci i zvládnutí angličtiny, neboť se odhaduje, že přibližně 60 % běžné slovní zásoby angličtiny má původ v latině. Pro logickou přehlednost a přesnost gramatické struktury je latina také ideálním východiskem pro pochopení struktury moderních indoevropských jazyků a pro jejich osvojení.

Latina spolu s řečtinou jsou, aniž si to vždy uvědomujeme, stále přítomny v našem každodenním životě v jazyce, kterým mluvíme. Stačí se podívat do nějakého slovníku češtiny, kde je u jednotlivých výrazů uveden jejich původ, a zjistíte, že u mnohých z nich je v závorce uvedeno „z latinského“, resp. „z řeckého základu“, někdy je jedno slovo složeno z řecké i latinské součásti, např. automobil, kde 1. část pochází z řeckého slova *autos*, „sám“ a 2. část z latinského *mobilis*, „pohyblivý“. Slova řeckého či latinského původu zcela běžně používáme nespočet. Jako příklad nám mohou posloužit některá vybraná slova začínající písmenem „a“: z řečtiny: anonym, anekdota, aristokracie, aritmetika, autonomie, apatie, analfabet, akrobacie, akustika, amnestie, anachronismus, apoštol, akademie, archeolog; z latiny: absolvent, abstinent, asistent, abstrakce, absurdní, agent, agrese, akceptovat, asociace, autor, argument, advokát.

Oba jazyky jsou dále základem odborné vědecké terminologie řady oborů, jak humanitních, kupř. práva, jazykovědy či filozofie, tak přírodních, např. medicíny, botaniky či zoologie. I sama jména většiny vědních disciplín jsou z nich odvozena – kromě výše uvedených sem patří např. filologie, astronomie, genetika, biologie, fyzika, religionistika, lingvistika, historie a řada dalších.

Jako příklad si uvedme jazykovědnou terminologii, jejíž základy položili řečtí filologové a poté převzali Římané – stále užíváme pojmy konjugace, deklinace, syntax, fonetika, gramatika, nominativ, imperativ, indikativ, infinitiv a řadu dalších.

Zejména v přírodních vědách jsou tyto pojmy vytvořené na základě latiny a řečtiny základem systematické taxonomie, s níž mohou pracovat odborníci, kteří hovoří různými národními jazyky.

Na okraj zmínky o odborné terminologii jen krátce připomeňme, že dodnes si svoji platnost podržely některé objevy antických vědců, jako příklad nechť poslouží stále ve školách probírané poučky, jako např. Archimédův zákon, Pýthagorova věta a Eukleidovy věty.

Latinského původu je i řada zkratk, jichž se stále užívá, jako např. *A.D.*, tj. Anno Domini, *c.v.*, tj. curriculum vitae, *l.c.*, tj. loco citato, *s.v.*, tj. sub voce, *P.S.*, tj. post scriptum, a mnoho dalších. Rovněž akademické tituly u nás i ve světě jsou odvozeny z latiny, např. *JUDr.*, tj. iuris utriusque doctor, *h.c.*, tj. honoris causa, *CSc.*, tj. candidatus scientiarum, *RNDr.* rerum naturalium doctor atd. Dodnes používáme vedle arabských také římské číslice. Ve většině evropských jazyků přezívají v pozmeněné podobě také jména latinských měsíců, kupř. Ianuarius v angl. January, ve franc. janvier, v něm. Januar, či jména dnů v týdnu, kupř. dies Saturni, v angl. Saturday.

I celá řada dalších slov, která jsou běžnou součástí našeho slovníku, má antický původ, např. mecenáš odvozený od štědrého podporovatele umělců a Augustova přítele C. Cilnia Maecenata, mausoleum odvozené od kárského vládce Maussóla, museum nazvané podle alexandrijského Múseia, chrámu zasvěceného Músám, či vandalismus pojmenovaný podle germánského kmene Vandalů, kteří vyplnili Řím. Stále se - byť i v omezené míře - udržuje znalost různých latinských obrátů a sentencí, jako např. *de facto* či *nil novi sub sole* (nic nového pod sluncem), *status quo*, *terminus ad quem*.

Řeckého nebo latinského původu je i řada křesťanských jmen, jejichž jsme nositeli. Patří mezi ně i velmi rozšířená jména, jako Petr (z řec. petra – skála), Pavel (z lat. paulus – malý), Filip, Kryštof (řec. Christoforos, tj. ten, který nese Krista), Agáta (z řec. *agathos* - dobrý), Nikola (souvisí s jménem Níkoláos, které má českou podobu Mikuláš) či Barbara (vl. cizinka), i jména dnes méně užívaná, jako Alexandr (tj. ten, který brání muže), Julius, Felix, Emil (z lat. rodového jména Aemilius), Teodora a mnohá další. Z mnoha těchto jmen je patrné prolínání antické a křesťanské tradice

Antickým dědictvím jsou i písmena, jichž v Evropě užíváme. Řekové převzali svou abfabétu nejspíše od Foiničanů v syropalestinské oblasti. Ta měla ve svých počátcích více variant, jež lze zjednodušeně rozdělit na východo - a západořecké. V řeckém světě se postupně stala závaznou attická varianta patřící do východní skupiny. V ní znak psaný jako naše *iks* měl fonetickou hodnotu *kh*, resp. *ch*, tj. písmeno *chí*, a v této fonetické hodnotě přešel z abfabéty do písem evropského východu, mj. do ruské azbuky. Tentýž znak měl v západořeckých variantách hodnotu *ks* a právě Chalkidáné z Euboje, kteří tohoto typu užívali, přinesli v archaické době svou variantu do Itálie a od nich - nejspíše přes Etrusky - se stala základem latinky, písmena, jež nám dodnes slouží.

Antické dědictví silně působilo i svým obsahem myšlenkovým a uměleckým. Zjednodušeně řečeno, antický odkaz můžeme rozdělit do dvou základních skupin, z nichž prvou tvoří antické písemné památky, druhou

pak památky hmotné kultury, které nám odhaluje klasická archeologie - mezi nimi jsou z hlediska další recepce nejdůležitější vyspělá díla antické architektury, sochařství a malířství (zvl. vázového).

Mezi písemnými památkami jsou některé dokumentárního charakteru a dochovaly se nám hlavně na nápisích či papyrech. Jejich význam se omezuje především na úzké pole odborného zájmu. Pro zprostředkování antického kulturního odkazu širšímu okruhu zájemců jsou daleko podstatnější památky antického písemnictví, dochované především prostřednictvím pozdně antické a středověké rukopisné tradice, doplňované však zejména nálezy na papyrech. Pod pojem antická literatura zahrnujeme nejen ty žánry, které dnes označujeme jako krásná literatura, tj. uměleckou literaturu ve vlastním slova smyslu, nýbrž i ta díla, která jsou předmětem speciálních odborných disciplín, jako filozofie, historiografie, geografie aj. Je tomu tak mj. i proto, že často mají i vyspělou literární formu, vzpomeňme jen Platónových dialogů. Mnohá díla antické literatury jsou dnes již nesporně jen předmětem odborného zájmu, avšak stále existuje početná řada děl, která nás dokáží oslovit jako svrchovaná umělecká díla a která nám mohou nabídnout mnohé stále živé myšlenky a hodnoty, neboť byť i se životní a duchovní situace člověka v antice v mnohém odlišuje od naší přítomnosti, přesto v antické literatuře najdeme mnoho strun, které souzní s naší dobou a mohou nás podnítit k hlubším úvahám o vlastní přítomnosti. Kromě toho nám antičtí autoři zprostředkovávají mnoho témat, příběhů a námětů, které jsou s to i po staletích oslovit, a stávaly se a stále se stávají živým zdrojem umělecké inspirace. Antická literatura nám dále samozřejmě přináší nepřehledné množství poznatků o různých stránkách antické civilizace, o dějinách, politickém myšlení, každodenním životě, náboženských představách, mytologii, filozofickém myšlení aj. Mnohé tyto oblasti byly a jsou stále živé, o čemž svědčí i stálý zájem čtenářů o překlady děl antických autorů.

Co se týče literatury v užším slova smyslu, antika vytvořila velkou část literárních forem, jichž dodnes užíváme a které si v zásadě povětšinou udržely svůj původní obsah. Připomeňme si jen ve stručnosti pojmy jako epos, lyrika, drama, tragédie, komedie, epigram aj. Jejich tvůrci byli téměř výhradně Řekové, Římané tyto literární druhy převzali, rozvinuli a zprostředkovali latinskému západu, za jediný původní římský literární druh je pokládána satira. Antické literatury silně působily po formální i obsahové stránce, připomeňme antickou poetiku, jejímž zakladatelem byl Aristotelés. V západní Evropě byl však později uznávanou normou především Horatiův list *Ad Pisones*, zvaný *De arte poetica*, který byl velmi vlivný zejména ve francouzském klasicismu 17. století. Co se týče antických sujetů, již ve středověku bylo velmi populární vyprávění o Alexandru Velikém, známé z četných *Alexandreid*, ostatně Alexandrové příběhy jsou populární dodnes, o čemž svědčí nedávný americký film režiséra Olivera Stonea. Velké oblibě se těšily rovněž bajky, které inspirovaly mnohé novověké autory, kupř. v 17. století francouzského autora Jeana La Fontaina. Hojně byl rovněž napodobován básník Anakreón, inspiraci jeho tvorbou nalezneme kupř. v díle raně obrozenického básníka Antonína Jaroslava Puchmajera. Vlivná byla též antická bukolická poesie, zejména Vergiliovy *Zpěvy pastýřské*, která našla mnohé novodobé napodobitele, mj. rovněž v okruhu básníků kolem A. J. Puchmajera. Silným zdrojem inspirace byly rovněž homérské básně, mezi literárně nejpłodnější homérské hrdiny patří nesporně Odysseus, jehož osudy vedly k různým interpretacím, kupř. v díle Nikose Kazantzakise (epos *Odyseia*) či Jamese Joyce.

Ve výčtu vlivů bychom mohli ještě dlouho pokračovat, omezíme se však na žánr, který je dnes asi z celé antické literatury nejvíce živý, a to na drama, tragédii a komedii. V našich divadlech jsou stále inscenována díla antických dramatiků, řeckých tragiků Aischyla, Sofoklea a Eurípida, jelikož v mýtických příbězích, které zpracovávali, postihli bytostné otázky lidské existence, které jsou stále aktuální. Uveďme jen Sofokleova *Oidipa krále*, který výborně vystihuje marnost lidského spoléhání na vlastní úsudek, křehkost jeho bytí, které je

ovládáno silami, jež člověka překračují. Řady novodobých inscenací se dočkaly i antické komedie, zvláště oblíbené jsou kusy římského básníka Plauta. Málo uznání se na jevišti dostává římské tragédii, avšak nedávno vznikla výborná inscenace Senecovy *Faidry* v Divadle v Dlouhé. Antické divadelní hry či antické náměty inspirovaly mnohé novodobé umělce, zmiňme jen Williama Shakespeara či francouzské dramatiky Pierra Corneilla a Jeana Racina. Jejich vliv však sahá až do moderní doby - již zmíněný *Oidipus král* inspiroval Igora Stravinského k oratoriu *Oidipus rex* na latinský text, Sofokleova *Antigona* zase mj. Josefa Myslivečka ke stejnojmenné opeře či francouzského dramatika Jeana Anouilha ke svébytnému zpracování tématu, Aristofanovi *Ptáci* zase českého básníka Jiřího Žáčka k vtipné kritice dohasínajícího předlistopadového režimu.

Z výše řečeného vyplývá, že bohatým zdrojem inspirace byla antická mytologie, která poutala pozornost mnoha básníků, prozaiků, hudebníků, výtvarných umělců i filmových režisérů, kteří mýtické náměty leckdy používali jen jako východiska k vyjádření dobových obsahů, tak např. na obraze *Osvobození Andromedy* českého barokního malíře Michaela Willmanna v pražské Národní galerii je postava Andromedy alegorií lidské duše osvobozené Kristem - Perseem. Mytologické motivy byly plodným podhoubím nejen v antické literatuře, vzpomeňme jen Ovidiových *Proměn*, nýbrž i v nové době. Děel inspirovaných řeckými mýty je nespočet, a nelze se jimi na tomto místě zabývat. Lze jen konstatovat, že jejich znalost je důležitým předpokladem pro plné porozumění řadě děl novodobého umění, které z nich čerpá. Ne že by nebylo možno tato díla vnímat a reflektovat i bez znalosti jejich antického pozadí, seznámení se s ním však nesporně může přispět k hlubšímu pochopení mnoha děl v širších souvislostech evropského uměleckého vývoje.

Na okraj připomeňme i tu skutečnost, že antičtí bohové a hrdinové nejsou přítomni jen v umělecké tvorbě, nýbrž že se s nimi setkáme ve vědě (*narcismus, oidipovský komplex*), že jsou podle nich pojmenovány planety (Venuše, Mars) či souhvězdí (Orion). Ozvuky antických bájí přežívají i v ustálených obratech, jako *Achillova pata, Tantalova muka, danajský dar, jablko sváru* a mnoha dalších.

Některá tato úsloví mají svůj původ v antických dějinách, kupř. *Pyrrhovo vítězství* či *Dámoklův meč*. Také díla antických historiků, autorů biografii a politických myslitelů byla velmi vítaným zdrojem poučení a inspirace. Mnohé příběhy z děl řeckých a římských historiků našly umělecké ztvárnění v různých žánrech, vzhledem k nedostatku času uvedme jen některé Shakespearovy hry na antické náměty (*Coriolanus, Antonius a Kleopatra, Periklés* aj.).

Antické dějiny však neinspirovaly jen umělce, nýbrž také politické myslitele, státníky a politiky, kteří často hledali vzory v minulosti. Již v době renesance byla římská republika pokládána za prototyp ideálního státního zřízení, kupř. u Machiavelliho, později - jak jsme se již zmínili - rovněž v době Velké francouzské revoluce. V 19. století byla zase velice oceňována athénská demokracie jako období vrcholného rozkvětu antického světa a dlouhou dobu bylo přehlíženo období helénismu. To odpovídalo dobové politické situaci, kdy snahy o politickou liberalizaci společnosti vedly k odporu k monarchistickému státu. Proto byl oceňován statečný boj Řeků za svobodu proti králi Filipovi Makedonskému, ztělesněný především řečníkem Démosthenem, jehož řeči proti Filipovi se staly příslovecnými - pojem *filipika* přenesl do Říma Cicero, když ostře vystupoval proti Marku Antoniovi. Filipika se pak stala označením ostře polemické řeči i v nové době - kupř. Jan Blahoslav obhajoval ve *Filipice proti misomusům* nutnost vzdělání proti jeho odpůrcům v Jednotě bratrské. Politické poměry v antice byly inspirativní i v jiných dobách, včetně naší současnosti, kdy si pro nás stále udržuje svůj význam antická demokracie. Ta pro nás nemůže být přímým vzorem, neboť v poměrech moderních národních států lze sotva uplatnit demokracii přímou. Leckdy došlo i k zneužití antiky, jako v

případě nacistické třetí říše, která své rasové teorie promítala i do minulosti a ideálním vzorem se pro ni stala Sparta. Na závěr tohoto oddílu je třeba vzpomenout toho, že velká část moderní politické a politologické terminologie pochází z antiky - všichni běžně používáme slova jako monarchie, oligarchie, politika, diktátor a řada dalších. Jen na okraj je třeba připomenout zásadní význam římského právního myšlení pro konstituování práva ve středověké i novověké Evropě.

Vedle čistě politických idejí působily na další evropský vývoj také obecně platné etické normy a hodnoty, zprvu především římské republikánské ctnosti (*virtus, pietas*), myšlenka obecného lidství *humanitas* propagovaná v antice stoiky, později se jako vzor uplatňovaly obdobné hodnoty v řeckém rouchu - ideál všestranně rozvinuté osobnosti po stránce duševní, mravní i tělesné označoval pojem *kalokathie*, vzniklý spojením slov *kalos*, krásný, a *agathos*, dobrý. Tento ideál má kořeny v aristokratickém prostředí, avšak došel v řeckých *poleis* obecného rozšíření. K jeho dosažení bylo třeba pečlivé a všestranné výchovy, řecky *paideia*. Tento antický ideál ovlivnil Miroslava Tyrše, spoluzakladatele Sokola. V podobném duchu byla vedena na sklonku 19. století snaha obnovit tradici antických olympijských her, spojená se jménem Pierra de Coubertina.

Velmi silný vliv na vývoj evropského výtvarného umění mělo antické sochařství, malířství a architektura. Pod vlivem římské architektury se vytvořil ve středověku románský sloh s typickou basilikou. Předmětem hlubokého obdivu se však antické umění stalo až v období renesance, kdy kupř. architekti studovali Vitruviovo dílo a inspirovali se římskými stavbami, kupř. slavným Pantheonem. Malíři zase byli ovlivněni nástěnnými malbami, které byly v té době v Římě objeveny, a totéž platí o sochařích, kteří svěbytně přetvářeli antické podněty. Dalším obdobím, kdy byly živě napodobovány antické, tentokrát především řecké vzory, je období klasicismu v 18. a na počátku 19. století. Mezi významné klasicistní sochaře patří Ital Antonio Canova a Dán Bertel Thorwaldsen. Hojně byla v této době napodobována i antická architektura - obdiv k antice vedl bavorského krále Ludvíka I. k výstavbě Mnichova v neoklasicistním slohu; pěkným příkladem klasicismu u nás je např. zámek Kačina. Antické umění má očividný vliv také v novější době - kupř. v sochařství lze o antické inspiraci hovořit u sochařů Josefa Václava Myslbeka či Jana Štursy.

Závěrem je nutno konstatovat, že výše uvedený přehled o způsobech zprostředkování antického dědictví v západoevropské kulturní tradici i o jeho přítomnosti v naší současnosti je nezbytně jen výčtem nejdůležitějších skutečností a zdaleka si nečiní nárok na úplnost. Některá témata musela vzhledem k nedostatku prostoru téměř zůstat stranou, kupř. působení antické filozofie či antické motivy v literatuře a výtvarném umění, jiná jsou jen stručně načrtnuta.